

Kontext

I den här skriften går vi igenom hur en brottsutredning normalt går till när den misstänkte **inte** grips, anhålls eller häktas. Frihetsberövande tvångsmedel används framför allt vid allvarigare brottslighet eller när det finns risk för att någon fortsätter begå brott, försöker påverka utredningen eller håller sig undan.

Fokus ligger alltså på den situation där du är misstänkt för brott, men är på fri fot under förundersökningen. Målet är att ge en praktisk genomgång av processen: hur du får veta att du är misstänkt, vad som händer vid polisförhör, hur förundersökningen kan avslutas och vad som sker om åtal väcks och målet går till rättegång.

Hur vet man att man är misstänkt för brott?

För många börjar tanken på att kontakta en jurist eller advokat i samma ögonblick som man får veta att man är misstänkt för brott. Det kan ske i direkt anslutning till händelsen – till exempel om du stoppas efter sista betalningsmöjlighet i en butik och får veta att du misstänks för ringa stöld, eller om polisen stoppar dig när du har framför ett fordon på ett sätt som kan vara brottsligt.

I andra fall märker du ingenting förrän senare. Polisen kan exempelvis ha gått igenom telefonlistor, kontoutdrag eller annan teknisk bevisning och via det kopplat ett telefonnummer eller annan uppgift till dig. Första tecknet på att du är misstänkt kan då vara att du får ett brev från Polisen med en kallelse till förhör.

Det är vanligt att människor oroar sig för att de kanske är misstänkta utan att veta säkert. Det är generellt mycket svårt att kontrollera. Polismyndigheten har ingen allmän skyldighet att berätta om du förekommer i en pågående utredning, och ofta gäller förundersökningssekretess enligt 18 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Det betyder att uppgifter som kan skada utredningen inte lämnas ut.

Det är också möjligt att en förundersökning läggs ned utan att den som först anmälts ens har delgetts misstanke. I sådana situationer får du inte veta att det funnits en anmälan över huvud taget.

När uppstår en rätt att få information?

Det finns olika "nivåer" av misstanke. Det är först när misstanken når upp till nivån **skäligen misstanke** som det uppstår en skyldighet att informera dig om vad du misstänks för. När du är skäligen misstänkt och hörs i förhör ska du underrättas om misstanken i samband med själva förhöret enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken.

[Åklagarmyndigheten](#)

Det är i praktiken ofta först vid denna tidpunkt som du får en mer konkret bild av vilken händelse det gäller, var och när den ska ha inträffat och vilket brott i lagstiftningen (ofta Brottsbalken) som åklagaren menar att utredningen rör.

Behovet av juridisk representation

I samma stund som du får veta att du är misstänkt för brott uppstår ofta frågan om du ska ha juridiskt ombud – en försvarare – eller inte.

Om du själv anser att du är oskyldig kan det lätt kännas onödigt att ha med en försvarare. Många tänker att "jag har inget att dölja" och att det räcker att gå till förhöret och förklara vad som hänt. Det kan också upplevas som att frågorna är enkla och att situationen beror på ett missförstånd som snart ska klaras ut.

Erfarenhetsmässigt upplever dock många som går på förhör utan försvarare att situationen blir mer pressad än de trodde. Frågorna kan upplevas som svåra, förhöret tar längre tid än väntat och det kan vara svårt att minnas och uttrycka sig lugnt när man känner sig ifrågasatt eller stressad. Det som från början kändes som ett enkelt missförstånd kan utvecklas på ett sätt du inte var beredd på.

Det är därför ofta klokt att tänka ett extra varv på om du vill ha en försvarare med dig vid förhör – även om du inte får en offentlig försvarare utan behöver anlita ett ombud privat.

När har man rätt till offentlig försvarare?

Frågan om **offentlig** försvarare avgörs av domstol, vanligtvis tingsrätten. Ett offentligt biträde innebär att staten helt eller delvis står för kostnaden, åtminstone inledningsvis.

Du har rätt till offentlig försvarare bland annat om:

- det finns behov av det med hänsyn till utredningen om brottet,
- det finns risk för annan påföljd än böter eller villkorlig dom, eller
- det finns särskilda skäl med hänsyn till målets beskaffenhet eller dina personliga förhållanden.

Den vanligaste anledningen till att få avslag på en begäran om offentlig försvarare är att brottet normalt leder till böter eller villkorlig dom. Det gäller till exempel många ringa (milda) brott, som ringa stöld, ringa narkotikabrott och liknande överträdelser.

[EZlegal](#)

Att du inte beviljas offentlig försvarare betyder inte att du inte får ha ett ombud. Det betyder bara att staten inte betalar. Du har alltid rätt att anlita en jurist eller advokat privat. Om du tidigare har begärt offentlig försvarare och fått avslag består alltså rätten att ha eget juridiskt ombud; du får då själv bekosta det.

Vem betalar försvararen?

Om du har offentlig försvarare är det domstolen som efter avslutat mål beslutar hur stor del av kostnaden du ska betala själv. Bedömningen utgår bland annat från din ekonomi och från utgången i målet.

Om du frikänns från brott eller om förundersökningen läggs ned är huvudregeln att kostnaderna stannar på staten.

Har du i stället anlitat en privat försvarare står du själv för kostnaden i utgångsläget. Om du frikänns kan du dock få ersättning för hela eller delar av kostnaden av staten. Även när du anlitat privat ombud kan du alltså under vissa förutsättningar få dina kostnader betalda om du inte fälls till ansvar.

Kallelse till polisförhör

När du får vetskap om att du är kallad till förhör vill du ofta veta mer: Vad är det jag är misstänkt för? Gäller det en specifik händelse jag minns, eller något helt annat?

Det är vanligt att den som ringer polisen inför ett förhör inte får så mycket information. Ofta hänvisar polisen i stället till att saken ska gås igenom när du kommer till förhöret. Det kan kännas frustrerande, men beror bland annat på reglerna om förundersökningssekretess och på att utredningen inte ska påverkas på ett felaktigt sätt.

Hur går ett polisförhör till?

När du kommer till polisförhör inleds det normalt med att utredaren, oftast en polis, kontrollerar din legitimation. Därefter går utredaren igenom dina rättigheter.

Du har bland annat:

- rätt att underrättas om misstanken, dvs. få veta vilket brott du misstänks för och varför du ska höras, [Åklagarmyndigheten](#)
- rätt att ha en försvarare med vid förhöret (även om du inte alltid har rätt till en offentlig försvarare),
- rätt att ta del av utredningsmaterial i den utsträckning det kan ske utan att skada utredningen,
- rätt att inte yttra dig över misstanken eller medverka till utredningen om din egen skuld,
- rätt till tolk om du inte behärskar svenska tillräckligt väl.

Dessa rättigheter regleras bland annat i 23 kap. rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen. [Lagen.nu](#)

Delgivning av formell misstanke

Efter id-kontroll och information om rättigheter delges du formellt misstanke. Det är här du får reda på **vilken** händelse som utredningen avser. I delgivningen framgår normalt när och var gärningen ska ha inträffat och vilket brott du misstänks för enligt lag.

När du har tagit del av misstanken ska du uppge din inställning: om du **erkänner** eller **förnekar**.

Att erkänna innebär att du medger att du har begått gärningen på det sätt som beskrivs, och att du accepterar att du har agerat med den avsikt eller oaktsamhet som krävs för att brottet ska vara straffbart. Vid s.k. uppsåtsbrott erkänner du att du haft uppsåt, vid oaktsamhetsbrott att du varit så oaktsam att du ska hållas straffrättsligt ansvarig.

Att förneka innebär att du inte går med på straffrättsligt ansvar. Det kan vara för att du anser att det som påstås inte har hänt, att händelsen inte gått till som åklagaren beskriver eller att du visserligen medger händelseförloppet men menar att det inte är brottsligt – till exempel för att du agerat i nödvärn (självförsvar).

Kort om uppsåt och oaktsamhet

Inom svensk straffrätt krävs i allmänhet **uppsåt** för att ett brott ska vara straffbart. Uppsåt brukar beskrivas som att gärningspersonen inser att hen gör något som är brottsligt, men att den insikten inte hindrar hen från att begå gärningen.

[Åklagarmyndigheten](#)

Traditionellt brukar uppsåt delas in i tre huvudformer:

1. **Avsiktsuppsåt** – gärningspersonen har som mål att uppnå en viss effekt. Ett typiskt exempel är att någon slår en annan person i ansiktet med avsikt att skada.
2. **Insiktsuppsåt** – gärningspersonen inser att en viss effekt med säkerhet kommer att inträffa när hen handlar på ett visst sätt, även om effekten inte var det huvudsakliga syftet.

3. **Likgiltighetsuppsåt** – gärningspersonen inser att det finns en risk för en viss effekt eller omständighet men är likgiltig inför om effekten inträffar eller inte när gärningen utförs.

I samtliga dessa fall finns någon form av avsikt, insikt eller likgiltighet inför att gärningen är brottslig.

Det finns också brott där uppsåt **inte** krävs, utan där det räcker att du har varit oaktsam eller vårdslös. I sådana fall bygger ansvaret på en viss grad av oaktsamhet i stället för uppsåt.

Själva förhöret

När inställningen (erkänner/förnekar) har antecknats fortsätter förhöret. Utredaren leder förhöret och ställer frågor, som du besvarar. I dag spelas många polisförhör in med ljud och bild.

Om du har en försvarare med dig är det ändå utredaren som leder förhöret och ställer huvudfrågorna. Vill du rådgöra med din försvarare om något som kommer upp under förhöret är det lämpligt att be om en paus, så att ni kan tala enskilt. Oavsett om du har försvarare eller inte kan du alltid be om paus om situationen känns för påfrestande eller om du behöver samla tankarna.

Ofta börjar förhöret med öppna frågor om vad du själv minns från händelsen. Ju längre in i förhöret man kommer, desto mer detaljerade blir frågorna, bland annat för att reda ut eventuella motsägelser eller oklarheter.

Bevisning under förhöret

Som misstänkt vill man naturligt nog veta vad den som anmält har sagt och vilken bevisning polis och åklagare har. Det är inte självklart att du får se all bevisning vid det första förhöret.

Ibland visar utredaren visst material – till exempel film, fotografier, kontoutdrag eller telefonlistor – och ställer frågor om detta. Den samlade bild som åklagaren så småningom kommer att bygga sitt ställningstagande på framgår däremot först i

förundersökningsprotokollet, som du i regel får del av i samband med slutdelgivningen.

Rätten att tiga

Som misstänkt har du rätt att inte uttala dig om din egen skuld. Det betyder att du har rätt att avstå från att svara på frågor du inte vill besvara. Rätten att tiga kan vara särskilt viktig om du inte har en försvarare på plats och känner dig osäker på hur dina svar kan uppfattas.

Inkomstuppgifter, skadestånd och strafföreläggande

Mot slutet av förhöret frågar utredaren ofta om dina inkomster. Dessa uppgifter används om det senare blir aktuellt med dagsböter, eftersom antalet och storleken på böterna bestäms utifrån både brottets allvar och din ekonomiska situation.

Om målsäganden (den som utsatts för brottet) har begärt skadestånd brukar polisen fråga hur du ställer dig till det – om du medger eller bestrider kravet.

Utredaren brukar också fråga hur du ställer dig till att godta ett **strafföreläggande**, om åklagaren skulle välja det som avslutning på ärendet. Mer om detta nedan.

Strafföreläggande

Ett strafföreläggande kan bli aktuellt om åklagaren bedömer att:

- det finns tillräcklig bevisning för att du har begått brottet,
- du erkänner gärningen, och
- det är klart vilken påföljd (straff) som ska utdömas.

Strafföreläggande används framför allt vid brott där påföljden är böter eller i vissa fall villkorlig dom. I stället för att åtal väcks och målet går till huvudförhandling i

domstol skickar åklagaren ett skriftligt strafföreläggande hem till dig. Genom att skriva under erkänner du brottet och accepterar straffet.

Det är viktigt att komma ihåg att:

- strafföreläggande **är frivilligt**,
- det **ska inte** användas om du förnekar gärningen,
- ett godkänt strafföreläggande har **samma rättsverkan som en dom**. Det antecknas i belastningsregistret på samma sätt som en dom i domstol.

Om du inte vill godta ett strafföreläggande kan du låta bli att skriva under. Åklagaren får då ta ställning till om åtal ska väckas och om saken i så fall ska prövas i domstol.

Utredningen efter förhöret — daktning och topsning

När förhöret avslutats kan utredaren be dig lämna fingeravtryck och DNA-prov. Att ta fingeravtryck kallas ofta **daktning**, och salivprov för DNA kallas i vardagligt tal **topsning**.

Polisen får ta fingeravtryck, fotografier, signalement och salivprov för DNA-analys från dig om du är **skäligen misstänkt för ett brott med fängelse i straffskalan**. Uppgifterna registreras i polisens register tillsammans med dina identitetsuppgifter. polisen.se

Om förundersökningen läggs ned och du inte längre är misstänkt för brott ska dina uppgifter tas bort från registret.

Slutdelgivning av förundersökningen

När åklagare eller polis bedömer att utredningen är klar ska du som misstänkt få ta del av det relevanta utredningsmaterialet, både sådant som talar **för** och **emot** din skuld. Detta kallas ofta **slutdelgivning**.

Du får då tillgång till förundersökningsprotokollet (FUP). Har du en försvarare får denne också ta del av materialet, och ni kan gå igenom det tillsammans. Finns det videomaterial har ni rätt att ta del av det, vanligtvis på polisstationen.

I samband med slutdelgivningen får du en tidsfrist inom vilken du kan meddela om du har någon **erinran** mot förundersökningen. Det kan till exempel vara att du tycker att polisen borde ha hört ett visst vittne, att viss teknisk bevisning saknas eller att du vill att någon specifik utredningsåtgärd vidtas.

Även om du inte lämnar erinran kan du senare åberopa egen bevisning – både skriftlig och muntlig – till huvudförhandlingen i domstol.

I förundersökningsprotokollet finns allt material som åklagaren anser ha betydelse för bedömningen. Det kan handla om transkriberade förhör, skärmdumpar från telefoner, fotografier, kontoutdrag, telefonplaceringar, kartbilder och liknande.

Det finns också material som polisen bedömt sakna betydelse, ofta kallat "**slask**". Om du eller din försvarare reagerar på att något som borde finnas inte finns i själva protokollet kan det finnas anledning att titta även på slaskmaterialet. Det sker ofta på plats hos polisen.

När fristen för erinran löpt ut beslutar åklagaren om åtal ska väckas eller om förundersökningen ska läggas ned.

Åtal och offentlighet

Om åklagaren väcker åtal skickas en **stämningsansökan** in till tingsrätten. I denna framgår:

- vilka brott du påstås ha begått,
- var, när och hur gärningarna ska ha begåtts (gärningsbeskrivningen),
- vilken bevisning åklagaren åberopar,
- vilka personer åklagaren vill ska höras i domstolen.

När stämningsansökan kommit in till tingsrätten blir den som huvudregel en **offentlig handling**, vilket innebär att vem som helst kan begära ut den. Samma sak

gäller normalt förundersökningsprotokollet, men det finns undantag, bland annat i vissa sexualbrottmål där sekretess ofta gäller.

Som åtalad får du i samband med stämningsansökan däremot inte veta exakt vilken påföljd åklagaren kommer att yrka på. Åklagaren är skyldig att vara objektiv och tar slutlig ställning till påföljdsfrågan först efter bevisningen lagts fram i domstolen.

Kallelse till huvudförhandling

Ibland får du kallelse till huvudförhandling samtidigt som stämningsansökan, ibland kommer kallelsen senare. Till huvudförhandlingen kallas du som är åtalad, målsäganden (om det finns en sådan) och de vittnen som ska höras.

När du kommer till tingsrätten passerar du normalt en säkerhetskontroll, liknande den på en flygplats. I domstolens lokaler finns skärmar med information om dagens mål. Kontrollera i vilken sal ditt mål ska hållas, även om salnummer står i kallelsen – det händer att domstolen byter sal.

När det är dags ropas målet upp i högtalarsystemet, och parterna går in i rättssalen. Huvudförhandlingar i brottmål är som utgångspunkt offentliga. Det betyder att det kan finnas åhörare, till exempel media eller allmänhet. Vid vissa måltyper, bland annat sexualbrott, kan delar eller hela förhandlingen hållas bakom stängda dörrar.

Hur ser det ut i rättssalen?

I rättssalen sitter du som åtalad vanligtvis till vänster framför domaren, tillsammans med din försvarare om du har en sådan. På motsatt sida sitter åklagaren, och ofta bredvid åklagaren sitter målsäganden tillsammans med sitt eventuella målsägandebiträde.

Vittnen väntar utanför salen och kallas in först när det är deras tur att höras, för att inte påverkas av vad som sagts tidigare.

I brottmål gäller **muntlighetsprincipen**, vilket innebär att det som domstolen ska ta hänsyn till huvudsakligen ska komma fram muntligt vid förhandlingen.

Förhandlingens gång

Förhandlingen inleds med att rättens ordförande (domaren) presenterar sig själv och nämndemännen. Nämndemännen är lekmän som tillsammans med domaren dömer i målet; domaren är den enda juridiskt utbildade i domartrion. [Sveriges Domstolar](#)

Domaren kontrollerar att alla kallade personer är på plats. Om någon saknas går rätten igenom om personen är korrekt delgiven. I vissa fall kan förhandlingen hållas även om någon part inte har kommit, i andra fall får förhandlingen ställas in och sättas ut på nytt. Om exempelvis målsäganden uteblir men anses behöva höras kan rätten ibland besluta om hämtning genom polis.

När rätten bedömer att hinder inte föreligger går man vidare.

Domaren brukar kort informera om hur förhandlingen kommer att gå till. Därefter:

1. **Åklagaren presenterar sina yrkanden**, dvs. vilka brott du påstås ha gjort dig skyldig till enligt stämningsansökan. Åklagaren kan i detta skede justera åtalet om något behöver ändras eller förtydligas.
2. **Din inställning** redovisas av dig eller din försvarare: erkänner du eller förnekar du åtalet? Domaren kan ibland begära en kort förklaring – t.ex. om du menar att händelsen inte har ägt rum eller om du anser att du saknar uppsåt.
3. **Åklagarens sakframställan**: åklagaren går igenom hur hen anser att händelsen har gått till och presenterar den skriftliga bevisningen. Material kan visas på skärmar i rättssalen.
4. **Försvarets sakframställan**: din försvarare får sedan möjlighet att beskriva hur du ser på händelsen och peka på bevisning som talar till din fördel.

Förhör i domstol

Efter sakframställningarna hålls förhör.

Först hörs normalt målsäganden. Åklagaren leder förhöret, och om målsäganden har målsägandebiträde får även det ställa frågor. Därefter får din försvarare ställa frågor, och domaren kan ställa kompletterande frågor om något är oklart.

Sedan är det din tur som åtalad. Domaren brukar fråga om du vill berätta fritt om händelsen först. Därefter leder åklagaren förhöret, och din försvarare får ställa sina frågor sist.

Efter detta hörs eventuella vittnen, en i taget. Huvudregeln är att vittnen avlägger vittnesed, vilket innebär att de står under straffansvar och kan göra sig skyldiga till mened om de ljuger. Nära anhöriga till den åtalade är inte skyldiga att vittna.

Personalia och slutanföranden

När alla förhör är klara går rätten igenom **personalia** – uppgifter om din familjesituation, sysselsättning, eventuella tidigare domar och ekonomi. Dessa uppgifter har framför allt betydelse för vilken påföljd domstolen anser lämplig om du döms.

Därefter är det dags för **slutanföranden**, ofta kallade pläderingar. Åklagaren inleder och förklarar varför hen anser att åtalet är styrkt, dvs. att det är bevisat att brottet har begåtts på det sätt åklagaren påstår, samt föreslår vilken påföljd domstolen bör döma ut. Din försvarare håller sedan sitt slutanförande och argumenterar antingen för frikännande eller för en mildare påföljd än den åklagaren yrkat.

När slutanförandena är klara är förhandlingen i princip över. Domstolen kan i vissa fall meddela dom omedelbart, men ofta meddelas domen vid ett senare datum, vanligtvis inom en till två veckor. Domen blir då tillgänglig från en viss tidpunkt den dagen. Du kan ringa eller mejla domstolen och be att få domen skickad. Har du en försvarare får denne domen direkt från domstolen och brukar kontakta dig.

Överklagande

Om du är missnöjd med domen har du tre veckor på dig att överklaga. I många brottmål av mindre allvarligt slag krävs prövningstillstånd för att hovrätten ska ta

upp målet. I överklagandet ska du ange vad du vill att hovrätten ska ändra, varför och på vilket sätt.

Har du en offentlig försvarare är det en del av försvararens uppdrag att hjälpa dig att bedöma om domen bör överklagas och att utforma ett överklagande om du vill gå vidare.

Bilaga: Berättelse

Vi vet att juridisk information ibland kan kännas både krånglig och tung att ta till sig. I det här avsnittet har vi därför valt att beskriva en fiktiv person och ett påhittat händelseförlopp som illustrerar flera av de moment som gåtts igenom i häftet. Kanske är det ett sätt att ta till sig information som passar just dig bättre.

Det är dock viktigt att komma ihåg att varje situation är unik och att den rättsliga bedömningen alltid görs från fall till fall. Beskrivningen nedan kan därför inte ses som något "facit", även om du upplever att den liknar en situation som du själv – eller någon i din närhet – har varit med om. Särskilt när det gäller situationer som rör självscanning finns det dessutom ett flertal domar med olika utgångar. En återkommande utgångspunkt i dessa är att den som väljer att använda självscanningsfunktionen också har ett stort eget ansvar för att samtliga varor registreras och betalas korrekt.

Pelle har precis avslutat sin arbetsdag och svänger förbi sin lokala mataffär. Han brukar handla där flera gånger i veckan och använder nästan alltid självscanningsfunktionen – det går snabbt, smidigt och han tycker att han har bra rutin på hur det fungerar.

Händelsen i butiken

Den här dagen plockar Pelle på sig ett antal varor, scannar dem som vanligt och lägger dem i sin kasse. Han går igenom butiken utan att känna sig stressad. När han

kommer fram till området vid utgångskassorna registrerar han sin scanning som avslutad och passerar sista betalningsmöjligheten.

Precis efter spärrarna blir han stoppad av en säkerhetsvakt som ber honom följa med åt sidan för en kontroll. Pelle blir överraskad men följer med utan protester. Vakten ber honom visa kvittot från självscanningen och går igenom varorna i kassen.

Vid genomgången visar det sig att två varor inte finns med på kvittot. Tillsammans är de värda cirka 120 kronor. Pelle blir förvånad, skäms och försöker snabbt gå igenom i huvudet vad som kan ha hänt. Han inser att han helt enkelt måste ha missat att scanna just dessa två varor. Han förklarar direkt att det måste röra sig om ett misstag och säger att han givetvis är beredd att betala för varorna på en gång.

Butikens rutin är dock att kalla på polis vid misstanke om stöld. Säkerhetsvakten meddelar Pelle att han kommer att kontakta polisen. Pelle stannar kvar i ett avskilt rum tillsammans med vakten och väntar. Han protesterar inte. Han tänker fortfarande att detta säkert ska reda ut sig när han väl får förklara sig.

Polisens ankomst och förhöret på plats

Efter en stund kommer två poliser till platsen. De pratar först kort med vakten och går sedan över till Pelle. De kontrollerar hans legitimation och ber honom redogöra för vad som har hänt. Pelle berättar att han använder självscanning ofta, att han inte haft för avsikt att ta något utan att betala och att han omedelbart erbjudit sig att betala för de varor som saknas på kvittot.

Poliserna beslutar att hålla ett förhör direkt på plats. Förhöret dokumenteras och Pelle informeras om att han är misstänkt för ringa stöld. Han informeras också om sin rätt att inte behöva yttra sig, men Pelle, som känner att han "inte har gjort något fel", väljer att svara på frågorna. Han vill vara samarbetsvillig och tänker att det måste framgå att detta bara var ett misstag.

Frågorna handlar bland annat om:

- hur självscanningen går till,
- om Pelle tidigare har missat att scanna varor,
- hur hans rörelsemönster såg ut i butiken den här dagen,

- varför just dessa två varor inte scannats.

Pelle svarar så gott han kan, men han känner sig mer och mer obekväm. Situationen upplevs som olustig – han har aldrig haft med polis att göra förut. Han känner sig ifrågasatt men fortsätter ändå att försöka förklara att det hela beror på ouppmärksamhet, inte på att han försökt komma undan med obetalda varor.

När förhöret är klart får han lämna butiken. Varorna som inte scannats blir kvar, och Pelle går därifrån med en klump i magen.

Efteråt — tankarna hemma

När Pelle kommer hem växer obehaget. Själva händelsen i butiken kändes otrevlig, men det är först när han får tid att varva ned som allvaret går upp för honom. Han tänker på formuleringarna poliserna använde – ”misstänkt för ringa stöld”, ”förhör”, ”brott”.

Han börjar också fundera över förhöret. Han fick frågan om han förstått sina rättigheter och att han inte var tvungen att svara på alla frågor. Han minns diffust att det sas något om försvarare, men i stunden kändes det väldigt främmande att be om en advokat. Han uppfattade det som att det skulle varit överdrivet, nästan som om han hade något att dölja. Nu, i efterhand, undrar han om det hade varit klokare att avvakta och be om juridisk hjälp innan han uttalade sig så utförligt.

Dagarna går. Pelle berättar lite för någon nära vän, men försöker samtidigt intala sig att ”det här läggs säkert ner”. Han tänker att polisen måste kunna se på kamerabilderna att han inte smugit eller försökt gömma något, och att han stannade kvar frivilligt och ville betala.

Stämningsansökan kommer

Efter ett par veckor ligger ett kuvert från tingsrätten i brevlådan. Pelle öppnar det med en stigande känsla av oro. I kuvertet finns:

- en **stämningsansökan**, där åklagaren väckt åtal mot honom för **ringa stöld**, och
- en **kallelse till huvudförhandling** i tingsrätten.

Han läser rubriken om och om igen: "Åtal – ringa stöld". I gärningsbeskrivningen står det att han, i butiken, efter att ha använt självscanning, lämnat sista betalningsmöjlighet utan att ha betalat för två varor till ett sammanlagt värde om 120 kronor. Vidare står det att han gjort detta "med uppsåt att olovligen tillägna sig varorna".

Pelle upplever situationen som surrealistisk. Det han uppfattat som ett misstag beskrivs nu som ett brott med ett medvetet uppsåt. Han inser att det här inte är något som "bara försvinner" och bestämmer sig för att han behöver juridisk hjälp.

Frågan om försvarare

Pelle börjar läsa på om möjligheten till offentlig försvarare. Han får ganska snabbt klart för sig att i mål om ringa stöld, där påföljden normalt är böter, beviljas offentlig försvarare sällan. Han tar kontakt med tingsrätten och får beskedet att han inte kommer att få någon offentlig försvarare förordnad i hans fall.

Trots det känner han att han inte vill gå igenom en rättegång ensam. Han börjar därför kontakta några byråer och fastnar för en försvarare han får förtroende för. Han bestämmer sig för att anlita denne privat, även om det innebär en ekonomisk kostnad.

Genomgång av förundersökningen

Eftersom polisförhöret redan hållits och förundersökningen är avslutad finns ett förundersökningsprotokoll. Pelle träffar sin försvarare på byrån, och de går tillsammans igenom:

- stämningsansökan,
- förundersökningsprotokollet,
- det Pelle själv minns av händelsen.

I protokollet finns bland annat:

- utskrift av förhöret med Pelle i butiken,
- förhör med säkerhetsvakten,
- fotografier och stillbilder från butikens övervakningskameror vid kassorna,

- en kort redogörelse från poliserna som varit på plats.

Åklagaren bygger sin uppfattning bland annat på uppgifter om att Pelle vid något tillfälle i butiken ska ha "tittat sig omkring på ett avvikande sätt" i anslutning till att han passerade självscanningsstationerna. Detta tolkas som ett tecken på att han varit medveten om de varor som inte scannats och att han sett sig om för att försäkra sig om att ingen såg.

Pelle reagerar starkt på den formuleringen. Han minns att han tittade sig omkring av ren förvirring – han försökte minnas om han hade fått med allt, kände sig kanske lite stressad och tänkte på något helt annat. Han känner sig missförstådd när hans beteende beskrivs som "avvikande" eller misstänkt.

Försvaren förklarar att åklagaren, för att få Pelle fälld, måste visa att han haft uppsåt – alltså att han varit medveten om att varorna inte scannats och ändå valt att lämna butiken utan att betala. Att Pelle faktiskt missat att scanna dem är inte i sig straffbart; det avgörande är om det kan visas att det inte bara var ett misstag.

Pelle och försvaren diskuterar därför hans inställning. Pelle medger att varorna inte var scannade och att de fanns i hans kasse när han lämnade butiken, men han vidhåller att det var oavsiktligt. Han vill därför **erkänna händelseförloppet**, men **förneka brottet**, eftersom han menar att han inte haft uppsåt att tillägna sig varorna olovligt.

Försvaren hjälper honom att formulera detta inför huvudförhandlingen.

Förberedelser inför huvudförhandling

Kallelsen anger dag och tid för huvudförhandlingen. Försvaren förklarar hur dagen kommer gå till, vilka som kommer att delta och i vilken ordning saker brukar ske. De går tillsammans igenom vilka frågor Pelle kan tänkas få, både av åklagaren och av domstolen.

De pratar särskilt om:

- hur Pelle ska beskriva sitt användande av självscanning generellt,
- hur han minns den aktuella dagen,
- vad han tänkte när han passerade utgångskassorna,

- varför han stannade kvar frivilligt och omedelbart erbjöd sig att betala,
- hur han upplevde polisförhören på plats.

Försvaren går även igenom butikens rutiner, vad säkerhetsvakten uppgett och hur åklagaren resonerar kring uppsåt. De diskuterar också möjligheten att åklagaren i sin argumentation kommer att hävda att Pelle åtminstone haft likgiltighetsuppsåt – alltså att han insett risken för att det fanns varor som inte scannats, men varit likgiltig inför om han betalade för dem eller inte.

Dagen i tingsrätten

På dagen för huvudförhandlingen anländer Pelle och hans försvarare till tingsrätten. De passerar säkerhetskontrollen och går till den sal som står angiven på kallelsen. Utanför salen väntar även åklagaren och butikens säkerhetsvakt, som ska vittna. Pelle känner sig nervös men har samtidigt en viss trygghet i att ha sin försvarare vid sin sida.

När målet ropas på går de in i salen. Pelle sätter sig på platsen avsedd för den tilltalade, med försvararen bredvid sig. På andra sidan sitter åklagaren. Målsägare i juridisk mening är i det här fallet butiken, som representeras av åklagaren; ingen särskild företrädare för butiken sitter med inne i salen.

Domaren öppnar förhandlingen, presenterar sig själv och nämndemännen. Domaren kontrollerar sedan att alla som kallats är på plats, vilket de är, och går igenom hur förhandlingen kommer att genomföras.

Yrkanden och inställning

Åklagaren börjar med att läsa upp åtalet: att Pelle ska ha gjort sig skyldig till ringa stöld genom att lämna självscanningsområdet och sista betalningsmöjlighet utan att betala för två specifika varor till ett värde av 120 kronor.

Domaren vänder sig sedan till Pelle och hans försvarare och ber dem ange Pelles inställning. Försvaren svarar:

- att Pelle **medger** de faktiska omständigheterna, dvs. att varorna inte var betalda,

- men att han **förnekar brott**, eftersom han menar att det rör sig om ett misstag utan uppsåt.

Domaren frågar kort om grunden för förnekandet. Försvaren förklarar att Pelle inte haft för avsikt att ta varorna utan att betala, att han regelmässigt använder självscanning och att han omedelbart erbjudit sig att betala när felet upptäcktes.

Sakframställningar

Därefter håller åklagaren sin **sakframställan**. Åklagaren går igenom händelseförloppet ur sitt perspektiv: hur Pelle scannat, att två varor saknas på kvittot, att han passerat sista betalningsmöjlighet och stoppats, att varorna återfunnits i hans kasse och att han därmed enligt åklagaren uppsåtligen försökt lämna butiken utan att betala för dem.

Åklagaren hänvisar också till butikens övervakningsbilder och till uppgiften om att Pelle ska ha tittat sig omkring på ett "avvikande sätt" i anslutning till kassalinjen. Detta lyfts fram som stöd för att Pelle varit medveten om sin situation och försökt försäkra sig om att han inte blev upptäckt.

När åklagaren är klar håller försvararen sin sakframställan. Försvararen framhåller bland annat:

- att Pelle inte förnekar att varorna inte var betalda,
- att Pelle använder självscanning ofta och aldrig tidigare haft problem,
- att den mänskliga faktorn – ren glömska eller ouppmärksamhet – är en fullt plausibel förklaring,
- att Pelle vid detta tillfälle handlade varor för över 900 kronor,
- att varorna som Pelle missade att scanna inte var dyrare än några av de andra produkter han handlade,
- att Pelle omedelbart stannade kvar och var samarbetsvillig,
- att han direkt erbjöd sig att betala varorna utan diskussion.

Försvaren förklarar också att försvarets huvudlinje är att det saknas bevisning för uppsåt. Den omständigheten att Pelle ser sig omkring i butiken kan ha många andra förklaringar än medvetet stöldförsök.

Förhör i domstolen

Efter sakframställningarna hålls förhör.

Först hörs säkerhetsvakten. Åklagaren ställer frågor om hur kontrollen gick till, vad vakten såg på övervakningsbilderna och hur Pelle beteende uppfattades. Vaken berättar hur han stoppade Pelle, hur kontrollen mot kvittot gick till och vad som sades när varorna upptäcktes. Han beskriver också sitt intryck av att Pelle vid något tillfälle "sett sig omkring" på ett sätt som vakten uppfattade som avvikande.

Försvaren ställer följdfrågor: Hur ser det generella kundflödet ut? Hur vanligt är det att kunder ser sig omkring? Hur säker är vakten på att det han tolkade som "avvikande" beteende inte kan bero på stress, osäkerhet eller något helt annat? På så sätt försöker försvaren visa att vaktens tolkning inte nödvändigtvis är den enda möjliga.

Därefter är det Pelles tur att höras. Domaren frågar först om Pelle vill beskriva med egna ord vad som hänt. Pelle berättar lugnt och så sakligt han kan: hur han scannade, hur han trodde att alla varor var registrerade, hur kontrollen gick till, hur han skämdes när felet upptäcktes och hur han från första stund sagt att han vill betala.

Åklagaren ställer frågor om hur noggrann Pelle brukar vara, om han kontrollerat kvittot innan han gick genom kassazonen och om han kan utesluta att han märkte de två varorna men ändå lät bli att scanna dem. Åklagaren försöker få fram att Pelle åtminstone måste ha insett risken för att han inte scannat allt men ändå valt att passera kassorna.

Försvaren avslutar förhöret med frågor som förtydligar Pelles rutiner, hans avsikt att betala och hur han upplevde situationen när han stoppades.

Inga fler vittnen behöver höras i det här målet.

Personalia

När förhören är klara går rätten vidare till **personalia**. Domaren frågar Pelle om hans familjesituation, arbete och ekonomi. Utdrag ur belastningsregistret visar att han inte tidigare är dömd för brott. Dessa uppgifter blir relevanta främst om domstolen skulle komma fram till att han är skyldig, eftersom de kan påverka vilken påföljd som anses lämplig.

Slutanföranden (pläderingar)

Nu är det dags för slutanföranden. Åklagaren inleder. Hen sammanfattar bevisningen: de två obetalda varorna, Pelles uppgifter, säkerhetsvaktens iakttagelser och övervakningsbilderna. Åklagaren betonar vikten av att självscanningssystemet bygger på kundernas ärlighet och noggrannhet, och menar att om domstolen bedömer att Pelle insett risken att varor inte var scannade men ändå valt att passera kassalinjen, så föreligger åtminstone likgiltighetsuppsåt. Åklagaren yrkar på att Pelle ska dömas för ringa stöld till dagsböter.

Därefter håller försvararen sitt slutanförande. Han understryker att Pelle hela tiden agerat öppet: han stannade kvar, samarbetade, och erbjöd sig omedelbart att betala. Han redogör vidare för att Pelle handlade ett stort antal varor och att de varor som han missade att scanna inte på något sätt stack ut från resterande varor. Försvararen framhåller att den enda rimliga förklaringen är att det rört sig om ett misstag. Han argumenterar för att åklagaren inte visat, bortom rimligt tvivel, att Pelle haft uppsåt att tillägna sig varorna. Att stirra sig blind på ett enstaka "avvikande" rörelsemönster på kamera är, menar försvararen, inte tillräckligt för att styrka uppsåt när allt övrigt beteende talar för motsatsen.

Försvararen avslutar med att yrka på att Pelle ska frikännas.

Domen

Efter slutanförandena förklarar domaren att huvudförhandlingen är avslutad. Rätten kommer inte att meddela dom direkt utan istället lämna besked en viss dag, ungefär två veckor senare. Pelle och hans försvarare lämnar tingsrätten. Pelle är fortfarande nervös, men upplever samtidigt att han åtminstone har fått ge sin bild och att processen gått rätt till.

Gällande utgången i ovanstående exempel beror den på omständigheterna som framkommit, bevisningen som åberopats och den bedömning som gjorts utifrån dessa. I det enskilda fallet kan utfallet bli såväl friande som fällande dom. Vid ett frikännande skulle det för Pelle innebära att han inte får någon anteckning i belastningsregistret och att staten står i vart fall delar av hans kostnader för den privata försvararen. Vid en fällande dom skulle Pelle istället behöva ha en dialog med sin försvarare om huruvida de ska överklaga domen till hovrätt eller inte.

För att diskutera just ditt ärende närmre, och samtala om just möjliga utfall i enskilda fall, råder vi dig att kontakta en jurist för vidare konsultation.

Bilaga: Ordlista

Nedan följer en kort ordlista med centrala begrepp. Definitionerna bygger på hur de används av bland andra Polisen, Åklagarmyndigheten och Sveriges Domstolar.

Åklagare

Jurist som leder förundersökningen i många brottmål och beslutar om åtal ska väckas.

Belastningsregister

Register över vissa domar, strafförelägganden och beslut om påföljd.

Brottmål

Mål i domstol där frågan är om någon har begått ett brott och i så fall vilket straff och vilket skadestånd som ska dömas ut.

Daktning

Registrering av fingeravtryck, fotografi och signalement på en person som är misstänkt för brott.

Delgivning av misstanke

När du formellt informeras om vilket brott du är skäligen misstänkt för. Sker normalt i samband med förhör.

Dom

Domstolens avgörande i ett mål. Domen innehåller bland annat bedömningen av om den åtalade är skyldig och vilken påföljd som döms ut.

Förhör

Samtal under förundersökning eller i domstol där polis, åklagare eller försvarare ställer frågor till misstänkt, målsägande eller vittne.

Förundersökning

Själva brottsutredningen – det arbete polis och åklagare gör för att ta reda på om ett brott har begåtts och vem som i så fall kan misstänkas. [Brottsoffermyndigheten](#)

Förundersökningsprotokoll (FUP)

Samlad dokumentation av utredningen, t.ex. förhör, teknisk bevisning och annan utredning som åklagaren anser relevant.

Huvudförhandling

Rättegången i domstol där parterna lägger fram bevisning och argument innan domstolen avgör målet. [Sveriges Domstolar](#)

Likgiltighetsuppsåt

Form av uppsåt där gärningspersonen inser risken för en viss effekt men är likgiltig inför om effekten inträffar.

Målsägande

Den som utsatts för den gärning som utreds som brott.

Målsägandebiträde

Jurist som förordnas av domstol för att hjälpa målsäganden i brottmålet, bland annat med skadestandsfrågor. [EZlegal](#)

Offentlig försvarare

Försvarare som utses av domstolen och vars kostnad helt eller delvis betalas av staten.

Prövningstillstånd

Tillstånd som krävs i många fall för att hovrätten ska pröva ett överklagande.

Skälig misstanke

En högre grad av misstanke som krävs för att du ska delges misstanke enligt rättegångsbalken.

Slask

Benämning på det utredningsmaterial som polisen sparar men som inte tagits med i förundersökningsprotokollet därför att det bedömts sakna betydelse.

Strafföreläggande

Åklagarens erbjudande om straff utan rättegång. Godkänns genom underskrift och får samma verkan som en dom.

Topsning

Provtagning med bomullspinne i munnen för DNA-analys.

Uppsåt

Avsikt eller medvetenhet om att man begår en brottslig handling. Inom straffrätten krävs i allmänhet uppsåt för att en handling ska vara straffbar. [Åklagarmyndigheten](#)